

Hannele Klemetilä, *Ritari Siniparta: Gilles de Rais'n tarina*. Atena: Jyväskylä 2005. 272 s.

Hannele Klemetilä on tarttunut niin sanotusti härkää sarvista valitessaan tutkimuskohteekseen Gilles de Rais'n, 1400-luvulla eläneen ritarin, joka syyllistyi niin kerettiläisyyteen, sodomiaan kuin raakoihin lapsisurmiinkin. Makaaberilla tavalla itsensä kuuluisaksi tehnyt aatelismies päätti päivänsä roviolla, ja myöhemmin hänen tarinaansa liitettiin aineksia jo aiemmin syntyneestä Siniparran legendasta.

Haastavaa aiheessa on ensinnäkin sen sensaatiomaisuus ylhäissyntyisine sarjamurhaajineen ja yhteyksine aikansa toisiin kuuluisuuksiin kuten Jeanne d'Arciin ja kuningas Kaarle VII:een. Lisäksi aikalaislähteet ovat varsin suppeita, hajanaisia ja osin epäluotettavia. Monenkarvaista myöhempää kirjoittelua ja tutkimusta on sen sijaan runsaasti tarjolla niin Gilles de Rais'stä, Jeanne d'Arcista kuin Siniparran legendastakin. Ajattelemisen aihetta antaa myös moraalinen aspekti: kuinka pohtia ja selittää karmeiden tekojen syitä ja taustoja kauhistelematta, mässäilemättä tai "ymmärtämättä" liikaa.

Klemetilän ote on laajuudessaan kunnianhimoinen ja pyrkii kattavuuteen lähes kaikilta myöhäiskeskiajan Ranskan elämänalueilta. Laajat kaaret johdattelevat aikakautta tuntematontakin lukijaa aiheeseen, mutta korvannevat myös niukkuutta, joka koskee suoraan Gilles de Rais'hen liittyviä lähteitä. Yleisempiä kysymyksiä kuten keskiaikaisia nimiä, kiirastulioppia ja Poitiers'n taistelua tarkastellaan tietoiskumaisissa laatikoissa, joita kustantajat suosivat tietokirjoissa, ja sellaisiin Klemetilän kirjakin ilmoittaa kuuluvansa. Teos on varustettu melko huomaamattomasti loppuviittein, niin että niidenkin, jotka eivät viitteistä piittaa, on miellyttävä

lukea tekstiä. Tutkijalle tärkeät bibliografiset tiedot viitteistä kuitenkin puuttuvat.

Klemetilän muistakin hankkeista tuttu kuoleman teema kulkee ikään kuin punaisena lankana teoksen läpi. Samalla myös muut aikakauden pimeät puolet kuten sota, rutto, kirkon hajaannus sekä yksityisen ihmisen synnintunto, kadotus, ahdistus ja tulevat jälleen kerran paremmin kuin hyvin esille. Teos on huolellisesti laadittu, kirjoitettu ja toimitettu kuvineen, karttoineen, kronologioineen ja kirjallisuusluetteloineen. Olisi kuitenkin suonut, että suurelle yleisölle tarkoitettu tietokirjasta olisi karsittu pois sellaiset fransimit kuin "bourguignonlainen", po. burgundilainen tai "spirituaalinen" po. hengellinen, "pakti" po. sopimus, "varieteetti" po. laji, "ordonnanssi" po. määräys jne.

Horjuva on myös Klemetilän tapa käyttää termiä "Gallia" puhuessaan keskiajan Ranskasta, kun se historiallisesti tarkoittaa nimenomaan roomalaisaikaa, ranskaksi *Gaule romaine*.

Vaikka Gilles de Rais'n elämää on dokumentoitu enemmän kuin monen muun, rikoksiin liittymätöntä aineistoa on vain vähän, lähinnä joitakin notaariasiakirjoja. Kuinka siis päästä kronikoiden ylimalkaisten mainintojen, sukulaisten tarkoitushakuisen vetoomuksen ja oikeudenkäyntiasiakirjojen kautta hänen luonteeseensa, elämäntapaansa, lapsuuteensa tai kasvatukseensa käsiksi?

Vihjeiden ja tiedonmurusten sekä yleisen aikalaiskontekstin perusteella Klemetilä rekonstruoi kuvaa päähenkilönsä elämästä muistuttaen asiallisesti kyseessä olevan aina tulkinnan. Samalla kirjoittaja painottaa, ettei pöyristyttävien rikosten tulisi antaa liikaa vaikuttaa tarkasteluun. Klemetilä pidättäytyykin moralisoimasta ja haluaa selvästi nostaa muita piirteitä sankarinsa persoonasta esiin. Toisaalta jää hieman epäselväksi, mitä taustaa vasten Klemetilä on muodostanut tulkintansa erityisen "lahjakkaasta" tai "herkästä" henkilöstä tai kuinka epätavallisia tai tavallisia Gillesin tavat mm. sivistaa itseään, rukoilla, pystyttää kappeleita tai antaa runsaita almuja lopulta olivatkaan. Ritarit eivät tunnetusti yleensä olleet suuria intellektuelleja, mutta myöhäiskeskiajan ylhäisaatelin piirissä esimerkiksi kirjojen keräily ei ollut mitenkään tavatonta. Samoin anteliaisuus ja kristillisyytys olivat ritarihyveiden mukaisia normeja, joista ranskalainen aatelisto vielä 1400-luvulla piti kiinni.

Klemetilä pitää Gillesiä esimerkiksi "monilahjakkaana" sillä perusteella, että "tämä luki ja hankki tietämystä eri alueilta". Myös Gillesin puheenvuorot oikeudenkäynnissä osoittavat Klemetilän mukaan tämän olleen "laajasti sivistynyt ja oppinut mies". (s. 50–51, 213) Yhtään esimerkkiä

oppineisuudesta ei *Ritari Siniparran* sitaateissa kuitenkaan ole, jonkinasteisesta uskonnollisuudesta kylläkin. Kuten Klemetilä itsekin toteaa, moralistit ovat leimanneet murhamiehen täysin lahjattomaksi ja toiset taas pitäneet Gillesin älynlahjoja keskinkertaisina. Kuva oppineesta murhamiehestä levisi ennen kaikkea *abbé* Bossardin vuonna 1886 julkaiseman teoksen kautta. Koska käsitykset poikkeavat näinkin paljon toisistaan, olisi ollut mielenkiintoista tietää tarkemmin, mihin kirjoittaja näkemyksensä nojaa.

Hyvin toisenlaisen kuvan Gilles de Rais'n elämästä ja persoonasta antaa Sorbonnen keskiajan osaston entinen johtaja Jacques Heers monografiassaan *Gilles de Rais* (Éds. Perrin 1994, 2005). Tutkimuksellaan Heers on halunnut vastata monenkirjaviin tulkintoihin, joita on yhdistänyt eräänlainen sensaationhakuisuus, historian "ryöstöviljely" (Heers, 2005, s. 10).

Heers piirtääkin huomattavasti matalamman profiilin kuvaa päähenkilöstä kuin Klemetilä. Toisin kuin suomalainen kollegansa, hän ei esimerkiksi halua korostaa Gillesin saavutuksia sotapäällikkönä satavuotisen sodan taisteluissa: Heersin mukaan muutamia kuukausia kestänyt päällikkyyys ei tehnyt hänestä vielä merkittävää strategia, vaikka kyseessä olikin yksi kuninkaan armeijan kapteeneista. Heers painottaa päätösten tehdyn kuninkaan lähipiirissä, johon Gilles ei kuulunut.

Sama koskee Gillesin suhtautumista hänen kanssaan samoissa sotajoukoissa ja taisteluissa vaikuttaneeseen Jeanne d'Arciin. Heers ei lähde monien muiden tapaan spekuloidaan Gillesin ja Jeannen suhteella, puhumattakaan sen laadusta; pelkästään puhuessaan "asetoveruudesta" Heers käyttää aina lainausmerkkejä, mikä on perusteltavissa myös Jeannen roolilla joukkojen innostajana. Kun Jeannen kohtaloa sinetöitiin kohti polttoroviota, ei Gilles noussut puolustamaan "asetoveriaan". Heersin mielestä tämä oli täysin luontevaa: Gilles oli ennen kaikkea kuninkaan mies, joka halusi turvata oman nahkansa.

Ritari Siniparta puolestaan uhraa sivuja näiden kahden tuttavuudelle huomattavasti enemmän, mikä epäilemättä on monia kiinnostava seikka. Koska lähteet eivät kerro suhteen laadusta mitään, joutuu Klemetilä tässäkin tyytymään muiden tutkijoiden spekulatioihin ja esittelemään niitä. Samoin jo lähes myyttisiin mittoihin noussut Rais'n ritarin tuhlaavaisuus kuitataan Heersin kirjassa liioitteluksi. Heers selittää käsityksen valtaisan omaisuuden törseämisestä perustuvan lähinnä Gilles de Rais'n sukulaisten tarkoitushakuisiin kuvauksiin, joilla yritettiin vaikuttaa ylimpiin päättäjiin, kuninkaaseen ja Bretagnen herttuaan, jotta nämä olisivat saattaneet Gillesin holhouksenalaiseksi tai julistaneet tämän mielenvikaiseksi. Mikäli näin olisi

tapahtunut, sukulaiset olisivat saaneet oikeudenkäynnissä takavarikoidut maat takaisin.

Sen, minkä Klemetilä näkee Gillesin luonteen yhtenä käänttöpuolena ja osoituksena hänen äärimmäisyyksiin taipuvasta persoonallisuudestaan, Heers kuittaa varsin tavanomaiseksi käytökseksi. Esimerkiksi hyväntekeväisyys, johon "Siniparta" uhrasi suuria summia, oli Klemetilän mielestä paitsi osa aristokraattisen elämäntavan ilmiänsua ja moraalinen velvoite vähäosaisia kohtaan, myös murhamiehen tapa rauhoittaa omaatuntoa ja hyvittää hirmutekojen jälkeen niin maallista kuin taivaallistakin yhteisöä. Heersin mukaan Gilles ainoastaan noudatti konventiota: perheen tapaa auttaa köyhiä ja sairaita.

Klemetilä on tutustunut Heersin tutkimukseen, mutta pitää sitä varovaisena ja syyttää kirjoittajaa ylikriittisyydestä. Vastaavasti Klemetilän pyrkimys tuoda Gilles de Rais'tä esiin inhimillisenä, jopa karismaattisena henkilönä – ei joidenkin aiempien tutkijoiden tapaan pelkästään ihmishirviönä – johtaa välillä otteen lipsumiseen, jolloin voi vaikkapa todeta ilman epäilyksen häivää: "Gillesin repliikit ja kyyneleet [oikeudenkäynnissä] olivat vilpittömiä" (s. 217).

Rehellisyyden nimissä on mainittava, että Klemetilä tuo kyllä esiin Gillesin rikosten vastenmielisyyden välttämällä rikoslehtimäisen tirkistelyn. Hän kirjoittaa vetävästi ja on silminnähden innostunut aiheestaan. Innostuksessa sinänsä ei ole mitään pahaa; parhaimmillaan se välittyy lukijalle paitsi tekijän tunnollisena paneutumisena tutkimuskohteeseensa, myös elävänä kerrontana. Niin tässäkin.

Suurimmat ansiot Klemetilän kirjassa ovat taitava popularisointi ja huolellinen taustatyö aiheesta, josta ei ole juuri suomeksi kirjoitettu. Sinipartalegendan erillisuus ja myöhempi fuusio Gilles de Rais'n tarinaan on selkeästi esitetty. Mainittakoon vielä, että kirjan kansi on visuaalisesti huomiota herättävän upea välttämällä tavanomaiset keskiaikaklisseet.

Susanna Niiranen, fil. lis.

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

sniirane @ campus.jyu.fi